

ВЛАСОТИНЦЕ И ОКОЛИНА ОД 1804. ДО 1860.ГОДИНЕ

Аутор:

Невена Маринковић, Митић Мирослав ученик VII р. Основне школе“Свети
Сава“-Гложане, члан Ф.Д.В. “Хистифор Црниловић-Кица”, Власотинце
Регионални центар за таленте, Врање

Ментор:

Стојан Ковачевић, проф. историје

РЕЗИМЕ

Хронологија догађаја „Власотинце и околина од 1804 до 1860. године“ у ужем смислу обухвата територију бившег власотиначког среза. Рад показује страдање и борбу нашег народа за ослобођење од турског ропства и учешће Власотинчана у тим борбама.

Година 1809. Узета је као почетна због тога што су се Власотинчани дигли на оружје када је стигла вест да су српски устаници стигли до Ниша и да велики део Србије живи слободно. А година 1860. Зато што је тада подигнута четврта буна против турске власти за присаједињење слободној Србији коју води кнез Милош Обреновић.

Коначно ослобођење дошло је тек после српско-турског рата 1878. године.
Кључне речи: дипломата, хатишериф, аутономија, паша, вилајет, ханови,

SUMMARY

The chronology of the events „The influence of the First and the Second Serbian rebellion from the 1804 to 1860 on the people from Vlasotince”, talks about the territory of the former administrative district of Vlasotince.

The work shows the fight and suffering of our people for the final liberation from the Turkish occupation and participation of the people from Vlasotince in these fights.

The year of 1809 is taken as the starting point because the people of Vlasotince rose up in arms when the news that the Serbian rebels had already reached Nish and that the great part of Serbia had already been free. And the year of 1860 is taken because that was the year when the third rebellion against the Turkish rule for the unification with free Serbia, which was under the rule of Milosh Obrenovic, was raised.

The final liberation did not arrive till the Serbian-Turkish war in 1878.

Keywords: diplomat's edict, autonomy, grazing, wilaya, inns

УВОД

Околина Власотинца насељена је врло рано. Најстарији познати трагови живота на овом подручју потичу из неолита, млађег каменог доба. Најстарије налазиште о насељима на подручју општине Власотинце налази се у селу Бољаре из периода од 1500 – 1200. године пре наше ере.

Откривени су остаци римских утврђења код села Горњи Присијан и Самарница. И из византијског периода, такође, постоје више налазишта у власотиначкој општини.

Од 9 до 12 века ови крајеви се налазе у рукама Византије или Бугарске, све до снажења рашке државе. Ратујући против Византије, Стефан Немања је, поред осталих делова византијске територије око Ј. Мораве, припојио Србији ове крајеве. После Маричке и Косовске битке, Србија а са њом и Власотинце по стали су део Отоманске империје. Занимљиво је да су многа села од Власотинца до Црне Траве у то време вршила дербенцијску службу (чували су путеве од хајдука и одметника и обезбеђивали сигурност путницима кроз њихов атар). Село је имало колективну одговорност ако се на њиховом делу пута догоди убиство или пљачка. Као накнаду за ту услугу сељаци су имали пореске олакшице.

Једна од најзначајнијих привилегија била је да њихову децу нису узимали у јаничаре.

У то време Власотинце је било овеће село које се нашло на караванском путу који је моравску долину преко власинске површи везивао за Трн и Ћустендил.

ВЛАСОТИНЦЕ И ОКОЛИНА ОД 1804. ДО 1860.ГОДИНЕ

Географски положај

Пре него што пређем на историју Власотинца и околине и борбе за слободу и независност почев од 1804. па све до 1860.г.вредно је укратко описати географски положај Власотинца и околине.

Власотинце се по први пут помиње почетком 16. века и по турским изворима,тачније, у првом сачуваном попису из 1516. године. Општина Власотинце налази се у југоисточном делу Србије.Простире се на површини од 303 км и има 48 насеља са око 35000 становника.Општински центар, град Власотинце,лежи на реци Власини која га дели на на леву и десну страну и има око 18000 становника.Власотинце је удаљено од Лесковца 16 км.и 8 км од ауто-пута Београд-Скопље. Повезаност са Власинским језером (59) км. и ауто путем Ниш–Пирот (60) км. дају Власотинцу карактер транзитног места.

Изузетно повољни природни услови таласастог рељефа, на прелазу између речне котлине и виших предела, довели су до формирања познатог власотиначког виногорја које се граничи са воћњацима (146 сунчаних дана у години).

Власотинце је широм спортске Србије познато по фудбалском клубу.»Власина» који се такмичи у првој лиги Србије.

ВЛАСОТИНЦЕ И ВЛАСОТИНЧАНИ

У Власотинце се из Лесковца, пошто се на средини пута пређе преко Мораве, дивном равницом стиже се у котлину коју чине брегови из чијих клисура долази Власина. Варошица Власотинце интересантна је изгледом, јер је задржала стари облик, који је имала и за време Турака. Име Власотинце вероватно потиче од реке Власине која протиче кроз Власотинце делећи га на леву и десну страну од којих је лева страна насељенија. У Власотинцу Турци никад нису живели као грађани, нити се осећао већи утицај турске администрације. С муком су одржа вали власт, зато је, изгледа, Власотинце једино место на Балканском полуострву где они нису имали своју џамију. Од Турака, био је само један писар, један цариник, и један буљубаша са седам пандура.

Са лавирином кривих неравних и уских улица, ниским дућанима и ћепенцима двориштима која се састоје од дишер-авлије, спољне авлије, где се чувају кошеви, кола, стока и други домазлук, и двор-авлије, где је кућа и дивна башта са прекрасним цвећем. Неколико нових кафана, нових кућа и дућана, сва је измена.

И становник Власотинца, је задржао своју стару ношњу и начин живота, па се разликује од становника других места. Неколико чиновника, промењени само оделом али срце и душа осталју исти. Живот у овом месту тече тихо, без шума и једнолико, где ти сви желе добродошлицу, искрено и без скривених намера. Становник Власотинца је необичан био у прошлости, па и данас. Поносе се што су потомци предака који су тражили своја права и који су робовали у Азији, далеко од својих домова.

Власотинчанин са поносом говори о устанцима које називају пљачкама. О њима говори свако, и старац и жена и дете, сви са одушевљењем, заносно и песнички, али свако са поносом.

Запажамо да је становник Власотинца необичан у прошлости па је необичан и сад. У прошлости беше непрестан борац за своја права, који у свакој прилици, без дугога размишљања, улагаше свој протест за погаженим правом, и тежаше да га успостави. У садашњости се озбиљно носи својом дужношћу. Осећа да је слободан, и своју слободу цени; иако ти то не казује, на лицу му читаш. Власотинчанин је поштен, предусетљив, љубазан, насмејан, а опет озбиљан и пажљив.

Први власотиначки устанак био је око Ђурђева дана 1809. године

Тада је дошао у Власотинце **Илија Стреља** из Градишта више Власотинца. Стреља је раније био утекао од Турака у Србију (ослобођену од Карађорђевих устаника), во-евао против њих и изишао наглас, и већ се прочуо као « лесковачки војвода ». Кад се српска војска 1809. год. примакла Нишу, Стреља пређе Нишаву и Запаље и дође у Власотинце. Њему се прикључе Станоје Кала и Сава Дедобарац и околна села. Они позову Власотинчане на оружје против Турака, рекавши им, да су српски устаници заузели Ниш, и да ће скоро допрети до Власотинца. На такав позив устану Власотинчани исела: Шишава, Бољаре, Крушевица, Јастребац, Градиште, Дадинце, Орашје, Ладовицу, Гделицу и Дедину Бару и лате се оружја. Њих 400 са Савом Дедобарцем крене у Грделички Дервен–Просечницу. Кад тамо стигну сместе се у Дедобарском Хану, да Турке дочекају и пролаз спрече. Међутим изненада удари из Врања турска војска са топовима и другим оружјем. У Дервену се отпочне жестока борба. Турци топовима разруше зидине хана у коме је била муниција, која се запали и експлодира, и те од тога и од непријатељског оружја изгину сви устаници. Ту је пао и Сава Дедобарац и многи одлични људи из Власотинца

Када се за ово чуло у Власотинце, окупе се људи око Илије Стреле, који је боравио у Власотинцу око даљег подизања народа, и навале на њега питањима « - Шта би Како би ? Шта учини од нас, од бога да нађеш ? Гурну ни угарак у куће, па сад ће бегаш ? »

Стрељин одговор беше овакав.

« Власотинчани ! ја Просечнице не запитих, дружину изгубих, ваше куће сагорех, и вас поробих. – Сад идем да све то платим главом. Али, Власотинчани ! Наш ће траг остати : њега керови немогу олизати. По нашем трагу доћи ће други, доћи ће трећи, доћи ће четврти... Дobar је Бог...Што не могосмо ми – моћи ће неки... Који ће то бити ? Када ће доћи ? Ја не знам; али да ће доћи, тако знам као што вас гледам... « После ових речи Стреља ободе коња и оде из Власотинца да тражи српску војску у Каменици. Место јуначке српске војске, кја се спремао, да отме Ниш, Стреља виде страхотну грађевину – **Ћеле – Кулу**.

Одмах за овим нагрну Турци на Власотинце, и штогод су могли побију и поробе, а варош опљачкају, и затим спале. Запалили су и Орашје, Шишаву и још нека села.

Из тих дана у **власотиначком крају су остала многа места која носе карактеристична имена, као: Хајдучки кланац, Комитски гроб, Белкићев гроб, Граница, Косовица, Црна Чука, Стража, Бегово браниште** и др.

Што је народа могло побећи побегне у збегове у планине, али и тамо велики део од глади испопада. После кратког времена паша нађе четворицу Власотинчана и наре-ди им да иду у планине, и да кажу народу да га је цар помиловао и опростио му.

Народ послуша и врати се на згариште свога дома, где начини колибе у којима је дуго становао док није мало к себи дошао.

Други власотиначки устанак 1821.године

Често сутрговци и остали путници доносили различите вести у Власотинце, што из Саме слободне Србије о бунама против кнеза Милоша, што о борби осталих поробљених балканских народа против турског зулума, ропства и анархије. Тако су у Власотинце стигле вести и из Грчке.

У Грчкој (Јелади) је 1821.године избио устанак против Турака. Власотинчани су му као и сви поробљени и потлачени балкански народи који су трпели турски зулум, дали пуну подршку. Турци су из освете за такву подршку по други пут запалили Власотинце и околину.

Трећи власотиначки устанак око Ускрса (5-ог априла) 1841. год.

1834. године повучена је граница између Турске и Србије тако да је Ниш а самим тим и Власотинце остао у Турској. Много пута су становници ових крајева молили кнеза Милоша да их присаједини ослобођаној Србији. Кнез Милош и поред великог рада и жеље није им могао помоћи. 1841. године букну у нишкој околини права буна на Турке.

Станко Бојација, Цона Видосављевић и Цона Вучић, сва тројица из Власотинца подigli су тада народ из Власотинца и околине на оружје против Турака, и ставили су се на чело побуњеника. Побуњенике поделе на двоје: једно дељење отидне да заузме Грделички Дервен и да спречи долазак Турака из Врања, а друго отиде ка Лесковцу, јер су се вође договориле са Србима Лесковчанима да и они устану.

Међутим власотиначки господар Латиф – бег, чим је опазио покрет народа побегне у Лесковац, и каже Турцима у Лесковцу шта се спрема.

Лесковачки Турци стану се припремати : спрече устанак Лесковчана и пођу на већ побуњене Власотинчане.

Скупљени Турци из Лесковца и околине ударе прво на Грделички Дервен. Срби буду поражени, а побециоци затим ударе на Власотинце и разбију побуњенике.

Турци су по трећи пут запалили Власотинце и околна места.

Народ са фамилијама побегне у планине. Осморица Срба су ухваћени и убијени, три жене одведене у ропство, све што се могло однети било је опљачкано, а варош и побнуњена села буду спаљена. После овога Турци настављају да гоне устанике.

Један сукоб је био код села Црне Баре, где су се побуњеници храбро држали. Борба је била очајна, много је Турака изгинуло, али Срби буду разбијени. Ту је погинуо и је-дан од вођа устаника, те му је и сад тело код Црне Баре поред пута. Остале вође напусте сво-је породице и побегну у Србију где су остали један дужи период. Фамили-ја Станка Бојације буде отерана у Једрене, и тамо је дуго била, док је цар није помиловао, те је дошла у Власотинце.

Ускоро после ових догађаја цар је издао ферман паши лесковачкоме, којим се саопштава разбеглом народу, да га је помиловао. Ферманом се наређује, да се сва раја слободно врати и слободно живи. И тако се народ вратио своме огњишту.

Чим се народ вратио паша пошаље 200 кола хлеба да привремено нахране док се за зиму припрме.

Виногради око Власотинца били су те године толико родили, и ако су били необрађени, да би се род тешко могао сипати и да су судови били сачувани, а овако народ је морао све грожђе сипати у рупе које су због тога биле ископане.

Нови покушај Власотинчана да се од Турака ослободе 1860. године

Ђока Стојилковић, поп Станоје Јанковић и Ранђел Горуновић, сви из Власотинца, договорили су се тада да подигну народ на устанак. Да би били и од Србије потпомогнути намисле јавити кнезу Милошу за зла која им се чине. Напишу му жалбу, у којој изложе многе зулуме: убиства, одвођење и силовање жена и девојака, потурчивање и т. д.

Пошто су све изложили, испотписују се на жалби, пробуше један штап као свиралу. и у штапу сместе жалбу, штап одозго затворе да се не познаје. Извесни људи под изговором да ће у печалбу, узму штап са жалбом и дођу у Србију, служећи се оним штапом као и обичним штапом од потребе. Овако су молбу пренели да је Турци не би могли наћи баш и кад би их претресли.

Кад је кнез Милош примио жалбу Власотинчана и видео шта је у њој, пошаље је цару у Стамбол, с молбом, да ускрати Турцима насиље. Пошто цар прими жалбу пошаље Садразам, коме даде неограничену власт, да ствар испита, и да неправде казни и сузбије.

Чим Садразам стиже у Ниш, одмах позове оне људе, који су били на жалби потписани, да пред њим докажу зулуме и неправде. Потписници смисле да и сад приреде једно дело које би Садразма још више уверио о неправдама које се народу чине, те удесе једно убиство. Нађу неколико Срба и то: Јову Петровића, Петра Ђуркића, Петра Динкића, Милоша Шелића и Петра Планинца свеиз Власотинца и

наговоре их да убију неког Крсту из села Ломнице, који је шпијунирао Србе и издавао их Турцима, подводио им српске девојке итд и да се кривица за ово убиство баца на зулумџаре Турке.

Петар Планинац и Петар Динкић нападну на Крсту и ножавима га исеку, а они који су за ово убиство знали почели су да нападају Турке, како им убише најбољег човека, само да би Садразму што горе представили. – Али Садразам нареди строгу истрагу, убице су похватане и на суду су кривицу признале и припремаче целе ствари: Ђоку Стојилковића, попа Станоја и Ранђела Горуновића издале. Хаџи Стаменко Валчић је све ово за награду потврдио и признао.

Када је Хаџија све ово посведочио, онда му паша рече « И ти си њихов друг па ћеш и ти с њима на вешала. »

И тако коловође: Ђока Стојилковић, поп Станоје и Ранђел Горуновић, заједно са Хаџи Стаменком Валчићем буду обешени 1. септембра 1860. године.

Петар Планинац и Петар Динкић су посечени.

Поред ових још су осуђени на смрт: Мирко Видосављевић и Петко Џуца, су помиловани и отерани на робију.

Јован Петровић побегне у Србију.

Петар Ђуркић и Милош Шелић отерани су у Анадол на по двадесет година робије.

Поред ових осуђени су на робију: Стојан Буђа, Мита Вујић, Цветко Куцула, Хаџи Анђелко, Хаџи Коца и три сељака из Орашја. – Стојан Буђа, Милош Шелић и онтри сељака из Орашја на робији су помрли, а остали су се вратили кућама са великом материјалном штетом.

Тако је свршен и овај покушај Власотинчана, који је познат под именом **Садразамска Пљачка** или **Садразамско Време**.

„Мржња Власотинчана и одвратност њихова према Турцима вазда је била толика да су они увек умели наћи начина да их одбију од своје вароши И доиста, тамо се Турци нису никад ни њастањивали да живе стално. То је на Балканском полуострву, може бити једина варош, у којој Турци ни после владе своје од неколико стотина година нису имали никако ни једне своје џамије“. А. Карић

Такви су Власотинчани у прошлости. Они су такви и сада. Изгледа као да би се сваки за голи нож ухватио.

ЗАКЉУЧАК

Да би дошли до података из оваг периода власотиначке историје користили смо податке из радова који су рађени давно. Мислило се да су Власотинчани и околина устајали против Турака три пута. Проучавајући доступну литературу и податке из идања у деветнајестом веку дошла сам до података да су Владотинчани и околина четири пута у 19 веку устајали против Турака подносећи велике материјалне и људске животе до коначне слободе. Слободни Власотинчани у слободној Србији.

ЛИТЕРАТУРА

- а) Лесковац и лесковачка нахија у 19 веку (1804-1878) Владимир Стојановић, Лесковац 1987.год.
- б) Власотиначки зборник, група аутора,
- в) Власотинце, Прилози за изучавање историје лесковачке области, Драгутин М. Ђорђевић, Лесковац 1972. године.
- г) Историја српског народа I-VI, Београд.
- д) Влаеотинце 1804-1878.-Раде Јанков 2010.год.